

RAMAZAN ORUCU*

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llâhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler!

Ramazan'da değiliz ama, Ramazan'la ilgili ayet-i kerime geldi; Bakara Sûre-i Şerifesi'nin 185. ayet-i kerimesi. Geçen hafta da 183 ve 184. ayetlerde bu oruç meselesi üzerinde konuşmuştuk. Şimdi bu 185. ayet-i kerimenin mübarek metnini okuyalım! *Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm:*

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ

وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ

مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ

سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ

وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ

وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَيْكُم وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

(البقرة: ١٨٥)

* Bu konuşma; Merhum Dr. Metin Erkaya tarafından, titizlikle çalışılarak metne dönüştürülmüştür. Mekanı Cennet olsun.

(*Şehru ramadâne'llezî ünzile fîhi'l-kur'ânü hüden li'n-nâsi ve beyyinâtin mine'l-hüdâ ve'l-furkân, femen şehide minkümü'ş-şehra felyesumhu, ve men kâne marîdan ev alâ seferin feiddetün min eyyâmin uhar, yurîdu'llâhu bikümü'l-yüsra ve lâ yurîdu bikümü'l-usr, ve li-tükmilü'l-iddete ve li-tükebbiru'llâhe alâ mâ hedâküm ve lealleküm teşkürûn.*) (Bakara, 2/185) *Sadaka'llâhü'l-azîm.*

Bir ayet-i kerime, altı satır. Tabii, yazarların yazışlarına göre satırlar değişir ama, uzunca bir ayet-i kerime. Önce kısaca kelimelerinin mânâsını verip, sonra kelimelerin izahlarını, açıklamalarını yapmaya çalışalım:

(*Şehru ramadâne'llezî*) “O Ramazan ayı ki, (*ünzile fîhi'l-kur'ânü*) onda, içinde Kur'an indirildi. (*Hüden li'n-nâsi*) İnsanlara bir hidayet meş'alesi olarak, hidayet güneşi olarak indirildi Kur'an-ı Kerim... (*Ve beyyinâtin mine'l-hüdâ ve'l-furkân*) Ve insanları hidayete götürecektir, hidayeti sağlayacak deliller ve hakla bâtılı ayıracak belgeler olarak indirildi.”

(*Femen şehide minkümü'ş-şehra*) “Sizden kim ayı müşahede eder, görürse (*fe'l-yesumhu*) o ayı oruçla geçirsin, oruç tutsun o ayda... (*Ve men kâne marîdan ev alâ seferin*) “Sizden kim ki hasta oldu, yahut seferde ise; (*feiddetün min eyyâmin uhar*) tutmadığı günlerin sayısınca oruç tutmak onun boynuna borç olur, gerekir. Yâni, tutmadığı günler sayısınca orucu tutsun!”

(*Yürîdu'llàhu bikümü'l-yüsra*) “Allah, sizin için kolaylığı istiyor. (*Ve lâ yurîdu bikümü'l-usr*) Size zorluğu istemiyor. (*Ve li-tükmilü'l-iddete*) Ve müddeti tamamlamanızı, böyle kolaylıkla murad ediyor. (*Ve li-tükebbiru'llàhe alâ mâ hedâküm*) Ve sizi hak dine, doğru yola sevk ettiği, hidayeti nasib ettiğinden dolayı, ona ta'zim ve tekbir eylemenizi istiyor. (*Ve lealleküm teşkürûn.*) Ve bütün bu nimetleri düşünerek şükrediciler olasınız diye, bu hükümleri sizlere bahşediyor.” (Bakara, 2/185)

Evet kısa mânâsı bu. Yâni, “O Ramazan ayı ki, içinde insanlara hidayet olarak ve hak ile batılı ayıran bir araç, hidâyetin teferruatlı belgeleri olarak Kur'an inmiştir. Kim bu ayı müşahede eder, erişir, mukim olarak ulaşırsa, bu ayda orucu tutsun! Her kim ki hasta ise, veyahut seyahatte ise, Ramazan'ın dışındaki başka günlerde; Ramazan geçtikten, hastalık geçtikten, o yolculuk bittikten sonraki bir zamanda, o orucu tamamlasın! Yâni saysın, kaç tane tutmadıysa, o kadar yerine tutsun! Tamamını değil, kaçırdığı günler kadarını tutsun!”

“Allah-u Teâlâ Hazretleri size kolaylık murad ediyor, ibadetlerinize her türlü kolaylıkları ihsan ediyor.” Halbuki neyi dilerse onu emretmek, onun şanıındandır. Rabbü'l-âlemîndir, insanların yaratıcısıdır, rezzâkıdır, kâdir-i mutlaktır.

لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ

(النبياء: ٢٢)

(*Lâ yüs'elü ammâ yef'alü.*) (Enbiyâ, 21/23) “Kendisine sorgu sual açacak bir başka üst makam, mercî olmayan en yüksek makamın sahibidir.” Ama kolaylık murad ediyor, zorluk murad etmiyor. Ve emredilen orucu, (*Eyyâmen ma'dûdât*) “Belli günlerde...” denilen ve Ramazan ayında olduğu belirtilen orucu, sayıca tamamlamanızı istiyor.

“Ve Allah-u Teâlâ Hazretleri sizi hidayete erdirdi diye, onun sizi hidayete erdirmesi üzerine, Allah'a ta'zim eylemenizi, tekbir eylemenizi; Ramazan'dan sonra, Ramazan'ı bitirince tekbirlerle bayramlar etmenizi; hidayete erdirdiğinden dolayı, bu güzel, sevdiği, razı olduğu ibadetleri yapmaya sizi muvaffak kıldığından dolayı, tâzim eylemenizi murad ediyor. (*Ve lealleküm teşkürûn*) Ve tâ ki, bütün bunların sizler için ne kadar faydalı, ne kadar büyük bir nimet olduğunu anlayasınız ve şükredesiniz diye, böylece ahkâmını indiriyor.”

a. Ramazan Ayı

Evet, bu ayet-i kerime üzerine haftalarca konuşacak malzememiz var, konular çok geniş. Önce kısa kısa başlayalım:

(*Şehru ramadàn*) *Şehr* kelimesi, Türkçe'de iki tâne şehir kelimesi vardır. Biz Türklerin, ecdadımızın, onlardan gelerek bizim de kulağımıza ulaştığı şekliyle bizim de bildiğimiz iki şehir vardır:

Bir tane Farsça'dan gelen *şehir*; o belde demektir, kasaba demektir. İnsanların topluca oturduğu toplu oturma yeri demektir. Yâni İngilizce'deki *city* gibi. Arapça'da da *medîne* deniliyor, *şehir* demek.

Bir de, Arapça'dan gelme *şehir* kelimesi var. İkisi de aynı harflerle yazılıyor ama, birisi Farsça'dan gelmiş, mânâsı başka; belde demek, İstanbul şehri, Bursa şehri, Ankara şehri... “Bizim şehrimiz temiz şehirdir. Bizim şehrimiz sizinkinden daha kalabalıktır. Bizim şehrimizde şunlar şunlar vardır. Bizim şehrimiz deniz kenarındadır...” Tamam bu belde demektir, Farsça'dan... Bir de Arapça'da *şehir* var, o da ay demek.

Demek ki, bizim şunu öğrenmiş olmamız lâzım bu vesileyle: Aynı harflerle yazılan, aynı sesleri taşıyan bazı kelimeler, bazen başka dillerden gelince başka anlamlara gelir, karıştırmayalım! Meselâ, Türkçe'de bir de *yakın* kelimesi var. Uzak değil demek, yâni hemen mesafe olarak bize yakın mânâsına. Bir de Arapça bir *yakîn* kelimesi var; o da şeksiz, şüphesiz inanç demek. *Ayne'l- yakîn*, *hakka'l- yakîn*, *ilme'l- yakîn*... diye geçiyor. İşte böyle şeyleri karıştırmamamız lâzım!

Şehir burada Arapça tabii, Kur'an-ı Kerim Arap diliyle; ay demek. (*Şehru ramadâne'llezî*) “O Ramazan ayı ki, (*ünzile fihi'l- kur'ân*) onun içinde Kur'an-ı Kerim indirildi.”

Şimdi, Ramazan kelimesinin üzerinde izahlar yapıyor:

Bir; Ramazan, Allah'ın isimlerinden bir isimdir. Çünkü Peygamber SAS bir hadis-i şerifinde buyurmuşlar ki:¹

لَا تَقُولُوا رَمَضَانَ فَإِنَّ رَمَضَانَ اسْمٌ مِنْ أَسْمَاءِ
اللَّهِ وَلَكِنْ قُولُوا شَهْرُ رَمَضَانَ

(ق. عد. والديلمي عن أبي هريرة)

(*Lâ tekûlû: Ramadàn*) “Ramazangeldi, Ramazan gitti demeyin! (*Feinne ramadâne'smün min esmâi'llâh*) Çünkü Ramazan, Allah'ın Esmâ-i Hüsnâ'sından bir isimdir. (*Velâkin kûlû: Şehru ramadàn*) Onun için, siz ‘Ramazan ayı’ deyin!”

O zaman, (*şehru ramadàn*) demek, “Allah'ın ayı” demek. Yâni *şehrü'l-Kâdir*, *şehru'r-Rezzak* gibi, Allah'ın isimlerinden birisine izafe edilmiş oluyor. Bir rivayet bu...

Bir de *Ramazan*; sıcaktan, güneşten taşın çok ısınıp, basıldığı zaman ayağı yakması mânâsına geliyor. Yakan, kavuran mânâsına geliyor. Neden *şehr-i Ramazan* denmiş? İşte burada günahlar yok oluyor, yakılıyor, siliniyor;

¹ Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.201, no:7693; Deylemî, *Müsnedü'l- Firdevs*, c.V, s.52, no:7433; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.VII, s.53; Ebû Hüreyre RA'dan.

İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XXVI, s.240; Mücâhid Rh.A'ten.

Temâmü'r-Râzî, *el-Fevâid*, c.I, s.104, no:241; Abdullah ibn-i Ömer RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.VIII, s.484, no:23743; *Câmiu-l-Ehadîs*, c.XVI, s.275, 16765.

kullar da tabii biraz oruç tutmak suretiyle içleri yanıyor, biraz sıkıntı meşakkatle yapıp kıvranıyorlar; ama sonunda sevap kazanıyorlar. Mânâsı böyle, oradan gelmiş olabilir diyorlar.

Bir de Araplar Receb, Şa’ban, Ramazan filân gibi ayların isimlerini, mevsimlerin isimlerini tesbit ettikleri zaman, örflerinde bu kararlaştırıldığı zaman hangi zamansa, o mevsimdeki duruma göre o ismi vermişler. Bu isimlendirilmeyi yaptıkları zaman, bu Ramazan dediğimiz ayın adı başkaymış. *Nun-elif-te-kaf* ile, *nâtık* imiş. Ama Ramazan demişler, neden? Çok şiddetli sıcaklar olmuş. Bu ay da, çok şiddetlerin olduğu ay mânâsına olsun diye, Ramazan demişler, deniliyor.

Meselâ, ilkbahara da *rebi’* diyorlar. Bir de aylardan bazıları *Rebîü’l-evvel*, *Rebîü’l-âhir* deniliyor. Halbuki bu aylar, Arapların ayları, kamerî aylar, bizim de dînî aylarımız, sene içinde yer değiştirirler. Her sene değişirler. Yâni, Ramazan’ı uzun yaşayanlar derler ki:

“—Tam harmanın olduğu zamanda biz oruç tutmuştuk.” Siz de diyeceksiniz ki:

“—Aa şimdi kışta tutuyoruz.”

Böylece *Rebîü’l-evvel*, *Rebiü’l-âhir* de bazen bahara gelir, bazen yaza gelir, bazen kışa gelir.

Neden bu isimleri vermişler bu aylara?.. Demek ki, o ayları isimlendirdikleri sırada Ramazan sıcağa rastlamış. *Rebiü’l-evvel*, *Rebiü’l-âhir* de bahara rastlamış; işte ilk bahar, ikinci bahar filan mânâsına isimleri öyle vermişler diyorlar.

Ramazan'ın lügat kökenini, yâni etimoloji dedikleri dil ilmi bakımından mânâsını böyle açıklıyorlar. Ama Ramazan bizim için, bu ayet-i kerimede (*şehru ramadân*) diye bildirilen, Peygamber Efendimiz'in zamanında kamerî ayların dokuzuncusu... 1. Muharrem, 2. Safer, 3. Rebîü'l-evvel, 4. Rebîü'l-âhir, 5. Cumâde'l-ûlâ, 6. Cumâde'l-âhire, 7. Receb, 8. Şa'ban, 9. Ramazan... Ondan sonra 10. Şevval, 11. Zilkâde, 12. Zilhicce.

Demek ki dokuzuncu ay olarak, Şa'ban'dan sonra gelen, Şevvalden önce gelen bir ay olarak yeri, zamanı belli. Şehr-i Ramazan, nereden çıkmışsa, ne diye o kelimeyle isimlendirilmişse, isimlendirilmiş; ama işte bu, Şa'ban ile Şevval arasındaki ay.

b. Ramazan Ayı'nda Kur'an'ın İndirilmesi

(*Ünzile fihi'l-kur'ân*) “Ki, onun içinde Kur'an indirildi.” Bu, onun içinde mânâsı *fîhi* kelimesinden geliyor. *Fî* Arapça'da içinde demek, *fîhi* onun içinde. O Ramazan ayı ki, onun içinde Kur'an-ı Kerim indirildi.

Bu içinde indirilmesi ne demek?.. Burada bazı alimler diyorlar ki, meselâ Abdullah ibn-i Abbas; sahabeden, *radiya'llâhu anhümâ*, kendisinden ve babasından Allah râzı olsun, şefaathlerine bizi erdirsin:

“—Kur'an-ı Kerim Ramazan'da, Kadir Gecesi'nde, semâ-i dünyaya, en yakın semaya indirildi. *Beytü'l-izze* denilen bir mübarek mahal üzerinde tecelli etti, gönderildi.

Sonra olaylara göre 23 senelik zaman içinde, Peygamber SAS'e ayet ayet indi. İşte *inzâl-ünzile*; masdarı *inzâl*. Aynı kökten bir de *tenzîl* var. *Ünzile*; hep beraber, birden bire, topluca indirildi mânâsına geliyor.

Demek ki, mânevî bakımdan Kur'an-ı Kerim Cenâb-ı Hakk'ın ilminde topluca belli. O topluca hâliyle Beytü'l-izze'ye, semâ-i dünyaya indirilmiş. Sonra insanlar hazmede hazmede, öğrenene öğrenene, ahkâmı belleğe belleğe, tam iyi müslüman olsunlar diye, Peygamber Efendimiz'e 23 senede indirildi. Bu bir açıklama.

İkinci bir açıklama: "Kur'an-ı Kerim topluca değil de, bu ayda indirilmeye başlandı." demek. Böyle açıklayanlar da var. O zaman ilk defa Kur'an-ı Kerim nerede inmişti Peygamber Efendimiz'e?.. Mekke-i Mükerrreme'de Hıra mağarasında, ibadetle meşgulken inmişti. Demek ki, ilk (*İkra' bi'smi rabbike*) ayeti, İkra Sûresi'nin başındaki beş ayet, Ramazan-ı Şerif'te Kadir Gecesi'nde indi.

Bu da dil bakımından mümkün, böyle diyenler de reddedilemez. Bu da mümkün, birincisi de mümkün. Tabii İbn-i Abbas Kur'an-ı Kerim'i çok iyi bilen bir sahâbi. O öyle izah etmiş.

Bir üçüncü mânâ daha var. (*Ünzile fîhi'l-kur'ân*) demek; *fîhi* burada içinde değil, hakkında mânâsına. Meselâ deniliyor ki:

"—Hutbemiz falanca konudur. Bugünkü hutbemiz Allah'tan korkmak konusundadır."

Konusundadır kelimesi, *fî* harf-i cerrile ifade edilir. “O Ramazan ayı ki, hakkında Kur’an-ı Kerim indirilmiş idi.”

Bu tabii, “Oruç size farz kılındı. Allah-u Teâlâ Hazretleri orucu size farz kıldı.” diye hakkında ayet indiğinden, “Hakkında Kur’an ayeti indirilmiş olan Ramazan” mânâsını verenler de var.

Allàhu a’lem. Hangisiyse, hangi mânâyısa, ama müfessirlerin, büyük alimlerin, eski büyük müctehidlerin açıklamaları ikiye ayrılıyor. Geçen hafta açıklamasını yaptığım ayetlerde:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا
كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ
أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ

(البقرة: ١٨٣-١٨٤)

(*Yâ eyyühe’llezîne âmenû kütibe aleykümü’s-sıyâmu kemâ kütibe ale’llezîne min kabliküm lealleküm tettekùn. Eyyâmen ma’dudât...*)
“Ey iman eden kullar, ey iman edenler! Oruç size yazıldı, eski ümmetlere yazıldığı gibi; ola ki sizler sakınırsınız; yâni kendinizi vikâye edersiniz, korursunuz, müttakîlerden olursunuz. Belirli günlerde...” (Bakara, 2/183-184) diye bildiriliyordu. İşte o belirli günler Ramazan günleridir. Odur, o kastediliyor diyorlar.

Kur'an-ı Kerim'in ismine gelelim, bu kelimeyi de açıklayalım! *Kur'an* kelimesi üzerinde de iki açıklama var:

Bir: *Kur'an* kelimesi kıraatten, *karaa* fiilinden gelir. *Karaa* da okumak demek. (*İkra' bi'smi rabbike'llezî halak*) diye başlıyor ilk vahiyler. Yâni Allah tarafından Rasûlüllah'a okuması emredilen Allah'ın kelimeleri, sözleri demek. Kıraat olunan Allah kelâmı mânâsına, Allah'ın ayetleri mânâsına.

Bazıları da diyorlar ki, meselâ İmam Şâfiî o kanaatte imiş: "Bu *karaa*'dan değil, *karane*'den geliyor." diyorlar. O zaman bu *Kur'ân* diye okunmaz, *Kurân* diye okunur. Yâni, *ra* harfi cezimli değildir, elifle uzatılmıştır: *Kurân*."

Karane ne demek?.. Bir takım maddeleri birbirlerine yaklaştırmak demek. "İşte bu kitapta, Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin emirleri bir araya toplanmış, yaklaşmış olarak yer aldığından, bunun ismi Kur'an değil, *Kurân*'dır." diye böyle açıklıyorlar.

Kur'an-ı Kerim nedir?.. (*Hüden li'n-nâsi*) Hidâyet olarak, yâni hidayete sevk edici bir kitap olarak, hidayet yolunu gösteren, açıklayan bir kitap olarak Kur'an'ın indirildiği Ramazan ayı.

Tabii, bu Ramazan ayı da, daha önceki haftadaki (*eyyâmen ma'dudât*)'ın açıklaması. Belirli günlerde oruç size farz kılındı. O belirli günler hangi günlerdir? (*Şehru ramadàn*) Ramazan ayının günleridir mânâsına. Bağlantı böyle, kelimelerin bağlantısı böyle.

(*Hüden li'n-nâsi*) “Bütün insanlar için hak yolu gösteren, Allah kelâmı Kur'an-ı Kerim. Allah kelâmı olarak bütün insanlara doğru yolu gösteren, hidâyetin ne olduğunu gösteren, yanlışlıklardan koruyan, dalâletten insanları kurtarıp doğru yola sevk eden bir ilâhi kelâm olarak...”

Başka?.. (*Ve beyyinâtin*) “Açıklamalar olarak...” (*Mine'l-hüdâ ve'l-furkan*) *Furkan* da hak ile bâtili fark etmek, fark ettirici şey demek. “Hak ile bâtili fark ettirici, ayırtıcı, ayırmayı sağlayıcı bir güzel malzeme olarak, âlet, vasıta olarak ve hidâyetin belgelerini; yâni Kur'an-ı Kerim doğrudan doğruya hidâyettir ama içindeki her âyet de hidayet belgeleridir.”

Yâni, neden dalâlet değil de hidayettir?.. İşte, Kur'an-ı Kerim'de ayetleri oku, belgeleri gör. İşte şu ayette hırsızlık kötülüğü belirtiliyor, şu ayette insanların haklarına riayet belirtiliyor, şu ayette gıybet edilmemek anlatılıyor, vs. vs... Ayet ayet, bütün Kur'an-ı Kerim ayetlerinin her birisi birer güzel hidayet belgesi.

c. Ramazan'da Hilâlin Gözlenmesi

(*Femen şehide minkümü'ş-şehra felyesumhu*) “O halde, mâdem Ramazan böyledir; hidayet olarak Allah'ın kelâmı Kur'an içinde bildirilmiş olan Ramazan ayı, böyle kıymetli güzel bir aydır. Orucun belirli günleri Ramazan ayıdır, oruç bunda farz kılınmıştır. (*Femen şehide minkümü'ş-şehr*) O halde ey müslümanlar, sizden her kim şehre, aya şahid olursa, (*felyesumhu*) o ayı oruçla geçirsin!”

Şimdi burada, (*Femen şehide minkümü'ş-şehra*) “Siz müslümanlardan, kim aya şahid olursa...” Ay bir zamandır, görünmez. Bu ne demek?.. Yâni, “Kim sağlıklı, afiyetli olarak, mukim olarak, şartlarına hâiz olarak bu aya girerse; bu ayın içinde oruç tutsun!” mânâsına. Bir de, “Ay’ı kim müşahede ederse, aya kim şahid olursa” sözünden maksat, “Ayın geldiğini belirten hilâli kim görürse, o orucu tutsun!” demek olabilir. O zaman *eş-şehr*, hilâl mânâsına gelir. Çünkü Ramazan’ın geldiği hilâlden anlaşılıyor.

Şimdi, her şey teferruatlı olarak alimlerimiz tarafından güzelce, derin derin incelenmiş. Hesapla da ayın geldiği anlaşılabilir. O zaman bu da düşünülmüş. Fakat halkın büyük çoğunluğunun, filâncanın hesaplamasına muhtaç duruma getirilmesi yerine, herkesin ibadeti kolayca yapabilmesi için, Cenâb-ı Hak bütün herkesin kolaylıkla müşahede edebileceği bir şeye bağlamış orucun başlamasını. Hilâli görmeye bağlamış.

O bakımdan son derece güzel! Yâni, kimseyi kimseye muhtaç etmeden, kişisel olarak dağdaki çoban bile gözleriyle hilâli görüp, Ramazan’ın geldiğini anlayıp, Ramazan’a başlar, tutar. Ondandır da, bayram hilâlini görünce Ramazan’ı bitirir, bayram eder. O kadar güzel bir şeye bağlanmış.

Anlayanlar için burada İslâm’ın kolaylık dini olduğu ve kimseyi kimseye muhtaç etmeden herkese ibadet etme fırsatı veren, çok güzel bir din olduğu kolayca görülüyor.

Şimdi hilâli görmek dedik. Burada çeşitli vaazlarımda anlatmışımdır sizlere, bu hususta çeşitli konuşmalarım, yazılarıım oldu. Çünkü önemli bir konu... Herkes şikâyet ediyor:

“—Niye müslümanlar bir zamanda oruca başlamıyorlar? Niye bir zamanda bayram etmiyorlar?” diye.

Biz de onların cevabını veriyorduk. Onun için konuşmalar ve yazmalar olmuştu. Bir de bu önemli bir mesele olduğundan, mü'minlerin ibadeti meselesi olduğundan, yanlış hareket edenlerin yanlış yaptığını beyan etmek, hakkı söylemek bakımından bu meseleyle ilgileniyorduk.

Şimdi Peygamber SAS Efendimiz buyuruyor ki:²

الشَّهْرُ تِسْعُ وَعِشْرُونَ فَلَا تَصُومُوا حَتَّى تَرَوْهُ
وَلَا تَفْطِرُوا حَتَّى تَرَوْهُ فَإِنْ غَمَّ عَلَيْكُمْ
فَاقْدُرُوا لَهُ

(م. د. د. ومالك، حم. والدارمی، حب. قط. طس. ق. عن ابن عمر)

(Eş-şehrü tis'un ve işrûne) “Bir kamerî ay 29 gündür.”

Kamerî, yâni Güneş'i değil de Ay'ı esas alan hesaplama sisteminde, bir ay 29 kûsür gündür. Yâni, Ay dünyanın etrafında döner, Güneş'le Dünya arasında aynı hizaya tekrar gelinceye kadar 29 gün geçer. Bir turunu, bir dönüşünü 29 kûsür günde tamamlar. Kûsürâtından dolayı,

bu tamamlamada hilâli bazen görürüz, bazen göremeyiz; bazen 30. günde görürüz, bazen 29. günde görürüz. Böyle kamerî takvimlerde ayların kaç gün olduğunu, takviminize şöyle kuş bakışı bir bakarsanız görürsünüz: 29, 30, 29, 30, 29, 30, bazen böyle iki 29, bir 30 filân, bazen iki 30 bir 29... Böyle gider. Neden? O küsüratın eklenmesi dolayısıyla meydana gelen durumdan dolayıdır bu.

Peygamber Efendimiz buyuruyor ki:

“—Ay 29 gündür.”

Tabii küsürattan dolayı şey olmaz, orucun tutulması güne göredir. Binâen aleyh, 29 günden sonra, akşamleyin güneşin batmasından sonra, güneşin battığı tarafa bakılacak. Güneş battıktan sonra incecik hilâl görünürse, ertesi gün yeni ayın biridir. Bu kadar basit bu mesele...

² Müslim, *Sahîh*, c.II, s.759, *Sıyâm* 13/2, no:1080; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.709, *Sıyâm* 8/4, no:2320; İmam Mâlik, *Muvatta'* (Rivâyet-i Yahyâ), c.I, s.286, no:631; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.5, no:4488; Dârimî, *Sünen*, c.II, s.8, no:1690; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.359, no:3593; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.II, s.161, no:22; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.I, s.188, no:593; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.III, s.202, no:1907; Bezzâr, *Müsned*, c.II, s.230, no:5584; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.204, no:7712; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.VI, s.347; Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.VII, s.210, no:3681; Ebü's-Şeyh, *Tabakâtü'l-Muhaddisîn*, c.II, s.81, no:401; Abdullah ibn-i Ömer RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.VIII, s.487, no:23752; *Câmiu'l-Ehâdis*, c.XIII, s.451, no:13502.

Tabii, bilmeyenler bu işi çok karıştırıyorlar. Meselâ, bir mübarek hacı teyzeden bahsettiler. Bu ihtiyar hacı teyzelerin de dindarlığı çok sağlam olur, çok ihlâslı olurlar mübarekler. Allah razı olsun, dualarından bizleri eksik etmesinler... Bu hacı teyze, yana yakıla:

“—Herkes, ‘Hilâli gördüm, hilâli gördüm!..’ diyor. ‘Hilâli görmek çok önemli, aman hilâli görmeye gidelim, gözleyelim! Ramazan hilâli, bilmem bayram hilâli.’ diyorlar. Yâ Rabbi, bana bunu da göster!” demiş.

Geceleyin kalkmış, abdest almış, namaz kılmış... Ondan sonra pencereyi, perdeyi açmış, bakmış, gökyüzünde hilâl görmüş:

“—Oh çok şükür, ben de hilâli gördüm!” demiş.

Şimdi bu tabii, gülünecek bir durum. Yâni saf, dindar bir hacı teyzenin bir davranışı... Hilâl gece görünürse, kıymeti yok! Çünkü o dolunay olmuştur, dolunaydan sonra ay eksilmeye başlamıştır. Daha gece sabaha doğru görünmeye başlarken, gittikçe yok olur. O bir ayın sonuna doğru olan eski hilâldir, o önemli değil. O daha yeni ayın başlamadığını gösterir. Güneş battıktan sonra arkadan görünüyorsa, o zaman demek ki yeni ay başlamış.

O halde, bunu bir esasa bağlıyor Peygamber Efendimiz. Hadis-i şerifin devamında buyuruyor ki:

(*Felâ tesûmû hattâ teravhü*) “O yeni hilâli görmeden oruca başlamayın! (*Ve lâ tuftırû hattâ teravhü*) Ramazan’ı da, yeni hilâli

görmeden bitirmeyin!..” E ne olacak? (*Fein gumme aleyküm fa’kdirû lehû*) “Eğer karanlık olursa, yâni bulutlu olursa; hilâli gözlediğiniz zaman, hilâlin görüneceği yerde hava bulutlu olursa, veya sisli olursa, görünmezse; o zaman takdir ediniz, hesap ediniz!”

Ne demek? Başka hadis-i şeriflerde belirtilmiş:³

فَإِنْ غَمَّ عَلَيْكُمْ فَأَقْدِرُوا ثَلَاثِينَ

(م. عن ابن عمر؛ ت. ن. ح. ب. عن أبي هريرة)

(*Fein gumme aleyküm fa’kdirû selâsîn*) “Eğer hava bulutlu olursa, veya sisli olursa, hilâl görünmezse, içinde bulunduğunuz ayı otuza tamamlayın!”

³ Buhârî, *Sahîh*, c.II, s.674, no:1808; Müslim, *Sahîh*, c.II, s.759, no:1080; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.709, no:2320; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.III, s.202; no:1909; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.234, no:3451; İmam Şâfiî, *Müsned*, c.I, s.103, no:466; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.II, s.161, no:21; Abdü’r-Rezzak, *Musannef*, c.IV, s.156, no:7306; Beyhakî, *Sünenü’l-Kübrâ*, c.IV, s.205, no:7719; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimâşk*, c.XXXIV, s.263, no:7000; Abdullah ibn-i Ömer RA’dan.

Müslim, *Sahîh*, c.II, s.759, no:1081; Tirmizî, *Sünen*, c.III, s.68, no:684; Neseî, *Sünen*, c.IV, s.133, no:2118; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.I, s.530, no:1655; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.259, no:7507; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.226, no:3442; Dârimî, *Sünen*, c.II, s.6, no:1685; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.III, s.202, no:1908; İmam Şâfiî, *Müsned*, c.I, s.187, no:908; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.II, s.163, no:31; Tayâlisî, *Müsned*, c.I, s.325, no:2481; Taberânî, *Mu’cemü’l-Evsat*, c.I, s.175, no:553; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, c.XI, s.126, no:6252; Abdü’r-Rezzak, *Musannef*, c.IV, s.156, no:7304; Beyhakî, *Sünenü’l-Kübrâ*, c.IV, s.205, no:7721; Neseî, *Sünenü’l-Kübrâ*, c.II, s.69, no:2428; İbnü’l-Ca’d, *Müsned*, c.I, s.174, no:1118; İbnü’l-Cârud, *el-Müntekâ*, c.I, s.102, no:376; Ebû Hüreyre RA’dan.

Yâni, Ramazan hilâlini gözlüyorsunuz, daha Şa'ban'dasınız. O zaman hava bulutlu oluverdi, göremediniz; Şa'ban'ı otuz sayacaksınız. Bu kadar kolay.. Ramazan ayı içindesiniz, bayram hilâlini gözlüyorsunuz akşam, bulutlu oluverdi. O zaman, Ramazan'ı otuz gün tutarsınız. Ondan sonra bayram olur.

Bu kadar güzel tarif edilmiş hadis-i şerifte...
Bu hususta pek çok sahih hadis-i şerifler var.

Başka bir ayet-i kerimede de:

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ
لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ

(البقرة: ١٨٨)

Neseî, *Sünen*, c.IV, s.135, no:2124; İmam Mâlik, *Muvatta'* (Rivâyet-i Yahyâ), c.I, s.287, no:632; Dârimî, *Sünen*, c.II, s.7, no:1686; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.II, s.157, no:7; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.IV, s.276, no:2388; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.207, no:7735; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.71, no:2435; Hamîdî, *Müsned*, c.I, s.238, no:513; İbnü'l-Ca'd, *Müsned*, c.I, s.35, no:126; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan.

Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.III, s.329, no:14566; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.IV, s.171, no:2248; Tahavî, *Şerhü'l-Maânî*, c.III, s.123, no:4413; Câbir ibn-i Abdullah RA'dan.

Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.V, s.42, no:20449; Tayâlisî, *Müsned*, c.I, s.118, no:873; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.206, no:7727; Ebû Bekre RA'dan.

Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VI, s.254, no:6331; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.207, no:7734; Hz. Ömer RA'dan.

Mecmaü'z-Zevâid, c.III, s.349, no:4802, 4804, 4806; *Kenzü'l-Ummâl*, c.VIII, s.780, no:23780; *Câmiu'l-Ehâdîs*, c.XIII, s.451, no:13504.

(*Yes'elûneke ani'l-ehilleh*) “Hilâlleri sana soruyorlar ey Rasûlüm! (*Kul hiye mevâkitü li'n-nâsi ve'l-hac*) De ki: Bunlar insanlar için vakit ölçөгüdür ve haccı da belirten bir alâmet-i semâviyedir.” diye bildiriliyor. (Bakara, 2/189) Demek ki, hilâle bakılacak.

Bu hilâle bakma meselesinde, şimdi ulaşım imkânları, haberleşme imkânları çoğaldığı için, eğer bir beldede hava bulutlu olur da, öbür tarafta bulutsuz, berrak olursa; onlar öbür tarafa haber verirler. Meselâ, İstanbul umûmiyetle bulutlu olur da, Urfa, Antep havası berrak olur, biraz kara iklimi olduğu için... Veyahut Gemlik'ten, Edirne'den daha berrak görünür. Veya İzmir'den, Çeşme'den daha berrak görünür... Haberleşilirse, doğru söyleyen insanlar haber verirse, o zaman ötekiler de ona riayet ederek orucu tutarlar.

Şimdi tabii, bazı ülkelerde Ramazan bir gün önceden başlıyor, bayram bir gün önceden geliyor. Bu sefer bizim Türkiye'deki kardeşler birbirlerine baskı yapıyorlar:

“—İşte falanca yerde Ramazan başlamış, sen niye oruç tutmuyorsun?”

Veyahut:

“—Ramazan bitmiş, bayram olmuş. Sen bayram gününde niye oruç tutuyorsun?” diye.

Bilmiyorlar dış şartları. Halbuki, işin esası hilâli görmektir. Hilâl görünmeyecek bir durumda iken, bazıları hesaba dayalı olarak, “Yeni ay doğmuştur.” diyorlar. Çünkü kendileri

bu işlerden hiç anlamadıkları için, işi gayr-i müslimlere bırakmışlar. Onlar da hadis-i şerife göre, Peygamber Efendimiz'in tavsiyesine göre değil de, kendi bilimsel kanaatlerine göre, nazarî olarak:

“—Ay, Dünya, Güneş aynı hizaya, ictimâ noktasına, kavuşum noktasına gelmiştir; bir saniye sonrası yeni ay demektir.” diyorlar. Ama hilâlin görünmesi mümkün olmuyor o sırada. Bu bakımdan onlar haksız yere, hilâl görünmediği halde ilân etmiş oluyorlar. Berikiler de, orada görülmüş sanarak ona uymaya kalkıyorlar, bu yanlış oluyor. Halbuki görünmedi. Hadis-i şerifte Peygamber Efendimiz görmeyi tavsiye ediyor.

Bir de hilâl, meselâ Malezya'da görülmez de, Avustralya'da görülmez de, daha batıda bir ülkede görülür. Meselâ güneşin batma vaktinde, Türkiye ile Avustralya arasında şu anda yedi saat fark var. Bazen bu daha da büyüyebilir. Meselâ, Londra ile daha büyük vakit farkı var. Amerika ile daha büyük... Avustralya'da, Malezya'da, Pakistan'da hilâl görülmez de, Avrupa'da görünür. Çünkü onların güneş batma zamanına kadar sekiz saat geçmiştir. O süre içinde de, ay kavuşum noktasından daha yukarıya kaymıştır; orada görülebilir. Veyahut bunların hiçbirinde görülmez, Amerika'da görülebilir. Çünkü Amerika'da akşam olması, artık daha da geç vakitte oluyor.

Onun için, beldelerin de bulunduğu kıtaya göre önemi var. O bakımdan herkesin oraya buraya bakıp, bilmeden bu işe karışması uygun olmuyor. Meselâ, bizim bu aya Avustralya’da başlamamız, Türkiye’den farklı. Bizde görülüyordu, Türkiye’de görüldü. İçinde bulunduğumuz bu ay, bir gün fark etti. Doğru... Bizim için de doğru, Türkiye için de doğru. Çünkü arada yedi saatlik fark var.

İşte bu meseleleri bilmeyenler, bu işleri biraz karıştırıyorlar, başka yerlere uyuyorlar. İşin içine başka siyasî şeyler de girebiliyor. Meselâ bana dediler ki:

“—Hiç bir zaman Cezayir’le Fas aynı zamanda Ramazan yapmaz, bayram yapmaz.”

Neden? O ülkelerin yöneticileri, halkları birbirinden koparmak, ayırmak için bunu böyle âdet edinmişler.

Bütün bunları, hesaplamayı da bildiği halde, gayet güzel açıklayan alimlerimiz, uygun olan şeyi, hadis-i şeriflerin kesin beyanına göre hilâli görmeye bağlamışlardır. Hesaplama bu esasa uymuyor. Esas hilâli görme olunca, o zaman ona uyan insanlara tâbi olmak lâzım! Uymayanlara aldırmamak lâzım!

d. Hasta veya Seferde Olanlar

Sonra Kur’an-ı Kerim’de bu ayet-i kerime böyle: “Bu ay’ı kim görürse...” Hilâli demek yâni. “Bu aya kim girerse, mukim olarak bu ayı kim idrak ederse, orucu tutsun!” diyor.

“—Pekiye seferdeyse, yâni seyahatseyse, seyahatin zorlukları var veyahut hastaysa, oruç tuttuğu zaman hastalığı artacak veya tutmak istese bile tutamayacak...”

O zaman, Cenâb-ı Hak buyuruyor ki:

وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ
أُخْرٍ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ
بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا
اللَّهَ عَلَى مَا هَدَيْكُمُ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

(البقرة: ١٨٥)

(*Ve men kâne merîdan*) “Her kim ki hasta oldu ise, hasta bulunuyorsa; (*ev alâ seferin*) veyahut seferde bulunuyorsa, yol üzerinde, sefer üzerinde bulunuyorsa, seyahat etmekte bulunuyorsa; (*feiddetün*) onların boynuna saymak vardır...”

Neyi saymak?.. Tutamadığı günleri hatırında tutmak... (*Min eyyâmin uhar*) “Onları hatırında tutup başka günlerde, yâni hastalığın geçtiği günlerde, seyahatten döndüğü, mukim olduğu, rahata erdiği zaman tutmak.” *Eyyâm* günler demek; *uhar*, öteki demek. Ramazan’dan öteki, hasta ve seferde olduğu günlerden öteki günlerde, tutamadığı günlerin sayısınca saymak onların borcudur, yâni o kadar orucu ödemeleri lâzımdır.

Bu, Ramazan'da bu sebeplerle oruç tutamayanların, sonradan tutamadıkları günler kadarını tutarak tamamlamaları gerektiğini gösteriyor.

Şimdi bu hususlarda tabii hadis-i şerifler var. Onları beyan etmek istiyorum. Bir kere hasta oruç tutmayacak ama, bu “Hastayım!” demek bazı dini zayıf kimselerin de istismar ettiği bir konu oluyor:

“—Niye oruç tutmuyorsun?..”

“—Hastayım efendim, tutamıyorum.”

“—Ne hastalığın var, turp gibisin, gayet iyisin!”

“—İşte yok efendim, sigara içmeyince elim ayağım titriyor da, hasta oluyorum da ondan...”

Bu, beynamaz özürü dediğimiz gibi, dinen makbul olmayan bir özürdür. Nasıl bir hasta oruç tutmayacak?.. Oruç tuttuğu zaman hastalığı artıyorsa, hastalığı daha kötüye gidiyorsa, o zaman tutmayacak. Hastalığına bir zararı olmuyorsa, o zaman orucu tutacak. Tutması daha iyi.

Seferde oruç... Seferde oruç tutmak veya tutmamak serbest... Tabii, bu hususta da bazıları farklı fikirler beyan etmişler. Ama tutabilir veya tutmaz. Çünkü Enes RA'dan, bir hadis-i şerif şöyle:⁴

سَافَرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي

رَمَضَانَ فَلَمْ يَعْيبِ الصَّائِمُ عَلَى الْمُفْطِرِ

(خ.م.د.د. حب.ق. عن أنس)

(*Sâfernâ mea rasûli'llâh SAS*) “Peygamber Efendimiz’le sefere çıktık, (*fî ramadàn*) Ramazan ayında. (*Felem yaibi’s-sâimü ale’l-muftir*) Bazımız oruç tuttu, bazımız oruç tutmadı. Peygamber Efendimiz oruç tutanı veya oruç tutmayanı ayıplamadı.”

Demek ki, ikisi de olabiliyor. Tutanı da ayıplamadı. O, Cenâb-ı Hakk’ın bu müsaadesinden faydalanıyor, sevap kazanayım diye, tutabilirim diye tutuyor. Ötekisi de ruhsattan, müsaadeden istifade ediyor, tutmuyor.

Bir keresinde Peygamber Efendimiz bakmış ki, birisinin başına insanlar üşüşmüşler, gölge yapmışlar, tedavi etmeye çalışıyor.

“—Ne oldu buna?” demiş.

Demişler ki:

“Oruçlu yâ Rasûlallah!”

⁴ Buhârî, *Sahîh*, c.II, s.687, no:1845; Müslim, *Sahîh*, c.II, s.787, no:1118; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.731, no:2405; İmam Mâlik, *Muvatta’* (Rivâyet-i Yahyâ), c.I, s.295, no:652; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.328, no:3561; İmam Şâfiî, *Müsned*, c.I, s.105, no:480; Beyhakî, *Sünenü’l-Kübrâ*, c.IV, s.244, no:7950; Begavî, *Şerhü’s-Sünne*, c.III, s.260; Tahâvî, *Şerhü’l-Maânî*, c.II, s.68, no:3004; Enes RA’dan.

Müslim, *Sahîh*, c.V, s.438, no:1880; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.III, s.45, no:11431; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, c.II, s.307, no:1035; Ebû Avâne, *Müsned*, c.II, s.195, no:2824; Ebû Saîd el-Hudrî RA’dan.

Taberânî, *Mu’cemü’l-Evsat*, c.VII, s.227, no:7345; Bezzâr, *Müsned*, c.I, s.473, no:3144; Ebû Mûsâ el-Eş’arî RA’dan.

Bezzâr, *Müsned*, c.I, s.370, no:2384; Abdullah ibn-i Amr RA’dan.

O zaman demiş ki:⁵

لَيْسَ مِنَ الْبِرِّ الصِّيَامُ فِي السَّفَرِ

(م. د. ت. ن. عن جابر)

(*Leyse mine'l-birri es-sıyâmü fi's-sefer*)
“Seyahatleyken oruç tutmak takvâ değildir.”
Yâni bunu yapmaları lüzumlu değil. “Böyle
eğer halsiz düşecekse, başkalarına yük olacak
duruma gelecekse, o zaman tutmasın!”
mânâsına.

⁵ Müslim, *Sahîh*, c.II, s.786, no:1115; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.732, no:2407; Tirmizî, *Sünen*, c.III, s.89, no:710; Neseî, *Sünen*, c.IV, s.175, no:2257; Ahmed ibn- i Hanbel, *Müsned*, c.III, s.352, no:14836; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.II, s.70, no:3554; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.III, s.254, no:2017; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.I, s.222, no:731; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.II, s.563, no:4470; Neseî, *Sünenü'l -Kübrâ*, c.II, s.99, no:2565; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.III, s.202; Tahâvî, *Şerhü'l- Maânî*, c.II, s.62, no:2967; Buhârî, *Târih-i Kebîr*, c.I, s.190, no:578; Câbir ibn-i Abdullah RA'dan.

İbn-i Mâce, *Sünen*, c.I, s.532, no:1665; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.317, no:3548; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XII, s.374, no:13387; Taberânî, *Mu'cemü'l- Evsat*, c.VIII, s.59, no:7961; Tahâvî, *Şerhü'l-Maânî*, c.II, s.63, no:2968; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.III, s.380, no:5156; Abdullah ibn-i Ömer RA'dan.

Neseî, *Sünen*, c.IV, s.174, no:2255; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.I, s.532, no:1664; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.V, s.434, no:23731; Dârimî, *Sünen*, c.II, s.17, no:1710; Hâkim, *Müstedrek*, c.I, s.598, no:1580; Tayâlisî, *Müsned*, c.I, s.191, no:1343; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XIX, s.171, no:385; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.III, s.309, no:3248; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.II, s.562, no:4467; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.II, s.278, no:8959; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.242, no:7940; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.99, no:2563; Taberânî, *Müsnedü's- Şâmiyyîn*,

Demek ki, seferdeyken oruç tutmak da mümkün, tutmamak da mümkün... Tutmadığı zaman, sâir günlerde onları ödemesi burada tavsiye buyruluyor. Tutarsa, tutabilir. Ama tuttuğu zaman başkasına yük olacak, halsiz olacaksa; o zaman Efendimiz tavsiye eylememiş.

Şimdi bu geçen haftaki oruç ayetiyle ilgili bir husus var burada. Bazı sahabeden bu konuyu şöyle anlayanlar var:

“—İlk zamanda oruç emredildiği zaman, isteyen oruç tutuyordu, isteyen tutmayıp fidye veriyordu. Sonraları bu hüküm değişti ve herkesin Ramazan’da oruç tutması emredildi. Ancak hasta ve seyahatte olanların tutmamasına ruhsat verildi, iş değişti.” deniliyor.

Yalnız hasta olup da hastalığı geçmeyecek durumda, devam edecek durumda olan olursa, bu durumda olanın yine fidye vermesi hükmü devam ediyor.

c.III, s.65, no:1813; Şeybânî, *el-Âhâd ve’l-Mesânî*, c.IV, s.337, no:2505; Tahâvî, *Şerhü’l-Maânî*, c.II, s.63, no:2970; İbn-i Asâkir, *Mu’cem*, c.I, s.466, no:964; Rûyânî, *Müsned*, c.IV, s.289, no:1517; İbn-i Esîr, *Üsdü’l-Gâbe*, c.I, s.936; Kâ’b ibn-i Asım el-Eş’arî RA’dan.

Taberânî, *Mu’cemü’l-Kebîr*, c.XI, s.187, no:11447; Abdullah ibn-i Abbas RA’dan.

Taberânî, *Mu’cemü’l-Evsat*, c.V, s.373, no:5597; Buhârî, *Târih-i Kebîr*, c.I, s.269, no:862; İbn-i Esîr, *Üsdü’l-Gâbe*, c.I, s.980; İbn-i Hacer, *el-İsâbe*, c.VI, s.329, no:8511; Ebî Berze el-Eslemî RA’dan.

Tahâvî, *Şerhü’l-Maânî*, c.II, s.63, no:2973; Ebû Hüreyre RA’dan.

Kenzü’l-Ummâl, c.VIII, s.503, no:23843, 23855.

Sonra bu seferde, oruç tutmakta bir konuyu daha kaydetmiş kitaplar: Eğer sefer bir günahlı yolculuksa, o zaman bu müsaadeden istifade edemez. Çünkü, günahkârın Allah'ın verdiği bir ikramdan istifadeye hakkı yoktur. Seferin sevap üzerine, hayır üzerine olması lâzım! Günah üzerine olmaması lâzım!

(*Yurîdu'llâhü bikümü'l-yüsr*) Demek ki Cenâb-ı Hak, "Seyahatte tutmayabilir" diye müsaade buyurunca veya hasta olan tutmayabilir buyurunca; "Allah size kolaylık murad ediyor. (*Ve lâ yürîdü bikümü'l-usr*) Size zorluk istemiyor."

Yüsr kolaylık demek, *usr* da zorluk demek.

إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

(الإنشراح: ٦)

(*Inne mea'l-usri yüsrân*) [Gerçekten zorlukla beraber bir kolaylık vardır.] (İnşirah, 94/6) diye *Elem neşrah leke Sûresi*'nde de geçiyor ya bu iki kelime.

Allah kolaylığı murad ediyor. Cenâb-ı Hak müslümanlara, hele hele biz Ümmet-i Muhammed'e, ahir zaman ümmetine başka ümmetlerden daha fazla kolaylıklar ihsan etmiştir. İşte bunlardan birisi de, böyle hasta olduğu zaman, seyahatte olduğu zaman orucun tutulmaması müsaadesidir.

Su olmadığı zaman teyemmüm, cihadda elde edilen ganimetlerin helâl olması gibi, Cenâb-ı Hak'ın bu ümmete mahsus bazı kolaylıkları olmuş, sevdiğinden dolayı. Cenâb-ı Hak kolaylaştırmak murad ediyor. Onun için, “Tutamıyorsanız, o günleri başka zaman ödersiniz.” diye tavsiye buyuruyor.

(*Ve li-tükmilü'l-iddete*) “Müddeti tamamlamanızı murad ettiği için, böyle emrediyor Allah.” Demek ki, Ramazan'ın tamamını tutacak. Öyle yarısını tutmak, yarısını tutmamak yok. Eksiği varsa, onu tamamlayacak. Çünkü *iddet*, sayı demek; günlerin sayısının tamamlanması, yâni eksik bırakılmaması demek. Eksik bırakılmamasını Cenâb-ı Hak murad ediyor. Veya, “Eksik bırakılmaması için...” mânâsını veren alimler de var.

Bu *tükmilû*'nun, *tükemmilû* kıraati de var. O zaman, (*Ve li- tükmilü'l-iddete*) “Gün gün, tutamadığınız günleri tamamlamanız için...” mânâsına geliyor.

e. Allah'ı Tekbir Eylemek ve Şükretmek

(*Ve li-tükebbiru'llàhe alâ mâ hedâküm*) “Size hidayet vermesi sebebiyle Allah'a tekbir edesiniz diye.” Şimdi bu tekbir etmek, tabii gönülden olur, sözle olur. Bundan murad nedir, nasıl olacak?

Bir; Allah'ın varlığını, adâletini, lütfunu anlayıp, inanıp, onu görüp; ma'rifetullah'a ait her türlü mânevî bilgilere sahip olup, şekki, tereddüdü kalbden çıkarmak.

Sonra, söz olarak da Cenâb-ı Hakk'ın şânının ulu olduğunu gösteren sıfatlarını, Esmâ-i Hüsnâ'sını bilmek ve ikrar etmek.

Bir de, Allah'ı tekbir eylemenin icrâ şekli de namaz gibi, oruç gibi sâir farz kıldığı vazifeleri, ibadetleri yapmak.

Tekbir, bu üç mânâyâ da gelen bir şey. Cenâb-ı Hakk'ı büyülemek. Yâni namaz kılıyorsun, Cenâb-ı Hakk'ı büyülemiş oluyorsun, tekbir etmiş oluyorsun. "Allah büyüktür" demiş oluyorsun. Allah-u Teâlâ Hazretleri Ramazan'da orucu bu sebeple, bunun için emretmiştir mânâsına geliyor.

Bir de burada, bir ince şey var: Ramazan'ın îfâ edilmesinden, oruçların tutulmasından sonra bayram olacak ve müslümanlar bu ayı başarıyla bitirdik diye, Cenâb-ı Hakk'a şükranlarını, ona karşı sevgi ve bağlılıklarını ifâde etmek için, Ramazan Bayramı gelince, sözle de tekbir alacaklar:

اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ

(*Allàhu ekber, allàhu ekber.*) diyecekler.

Tekbir kısaca, ezanda söylenildiği gibi, "*Allàhu ekber*" demektir. Geniş şekliyle de:

اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ

اللَّهُ أَكْبَرُ وَلِلَّهِ الْحَمْدُ

(*Allàhu ekber, a'llàhu ekber! Lâ ilâhe illa'llàhu va'llàhu ekber! Allàhu ekber, ve li'llâhi'l-hamd.*)

Böyle denilince, tabii hamd de söylenmiş oluyor, Allah'ın birliği de söylenmiş oluyor. Bu daha büyük bir şekilde... Bu tekbiri böyle bayramlarda, Ramazan Bayramı'nda içinden yapmak, bizim mezhebimize göre tavsiye ediliyor.

Hatta Abdullah ibn-i Abbas RA, gözleri rahatsız olduğu zaman, yanındaki hizmetini gören zâtle beraber Ramazan Bayramı'na giderken, tekbir seslerini duymuş; "İmam hutbeye mi çıktı? Niye böyle tekbir alıyor bu insanlar?" diye şaşırılmış. Buradan anlaşılıyor ki, tekbirden maksat Ramazan Bayramı namazı da olabilir.

Öyle anlıyor Abdullah ibn-i Abbas RA. Onun için böyle halkın, "*Allàhu ekber, allàhu ekber...*" demesini yadırgamış. "Hutbede imamın aldığı tekbirle beraber alınması lâzım!" diye, o kanaatte olduğunu beyan etmiş.

Bizde bayram hilâlini görünce, tekbir almak da müstehabdır. Peygamber Efendimiz'den ve eski mübareklerden rivayet edildiği üzere, namaza giderken de böyle içinden tekbir eder sessizce. Kurban Bayramı'nda sesli tekbir eder. Çünkü orada hadis-i şerifler öyle bildiriyor. Her şey hadis-i şeriflere göre, teferruat ile yapıldığı için.

(*Ve lealleküm teşkürûn.*) "Tâ ki şükredesiniz diye." Burada da tabii bayramın sevincine, şükrüne işaret var. Ayet-i kerimenin böyle bitmesi, Ramazan'dan sonra bayram yapılmasını da gösteriyor.

Demek ki aziz ve sevgili kardeşlerim, dinleyiciler ve izleyiciler; bu ayet-i kerimede geniş geniş Cenâb-ı Hak oruç tutmamızı emrediyor. Tutamayanların, hasta veya yolcu olanların ödemesini emrediyor. Demek ki ödemesi de lâzım, tutulması esas...

Ondan sonra da kavlen ve fiilen, itikad ve icraat olarak, düşünce olarak ve söz olarak Cenâb-ı Hakk'ı ululamak, tekbir eylemek tavsiye ediliyor. Müslümanlar bunları aynen uygulamışlardır. Ramazan'ın sonunda bayram ederek ve bayramda tekbirler getirerek, namaz kılarak îfâ etmişlerdir.

(*Ve lealleküm teşkürûn.*) “Ve tâ ki, ola ki şükredesiniz.” diyor. Çok şükür Cenâb-ı Hakk'a ki, bize en güzel ibadetleri emretmiş ve zorluk göstermemiş. Zorluk olduğu zaman, meşakkat çıktığı zaman, işin yapılmasında bir sıkışma olduğu zaman, müsaade tarafını ihsân eylemiş. Hamd ü senâlar olsun... *El-hamdü li'llâhi alâ ni'meti'l-islâm, ve tevfîkı'l-îmân ve hidâyeti'r-rahmân...* İslâm'ın her ibadeti güzel!

Bugün camide de okuduk, Râmûzü'l-Ehâdis'ten bir hadis-i şerif, Hazret-i Aişe Vâlidemiz rivayet etmiş. Peygamber SAS Efendimiz buyuruyor ki:⁶

⁶ Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VII, s.368, no:7749; Taberânî, *Mu'cemü's- Sağîr*, c.II, s.92, no:840; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.III, s.299, no:3591; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.II, s.123, no:330; İbn-i Hâcer, *Lisânü'l-Mîzân*, c.II, s.101, no:410; Hz. Aişe RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.VIII, s.728, no:23630.

مَا مِنْ عَبْدٍ أَصْبَحَ صَائِمًا إِلَّا فُتِحَتْ لَهُ أَبْوَابُ
 السَّمَاءِ وَسَبَّحَتْ أَعْضَاؤُهُ وَاسْتَغْفَرَ لَهُ أَهْلُ
 السَّمَاءِ الدُّنْيَا إِلَى أَنْ تَوَارَى بِالْحِجَابِ
 فَإِنْ صَلَّى رَكْعَةً أَوْ رَكْعَتَيْنِ أَضَاءَتْ لَهُ السَّمَاوَاتِ
 نُورًا وَقُلْنَ أَزْوَاجُهُ مِنَ الْحُورِ الْعِينِ اللَّهُمَّ
 اقْبِضْهُ إِلَيْنَا فَقَدْ اشْتَقْنَا إِلَى رُؤْيَيْهِ وَإِنْ
 هَلَلَّ أَوْ سَبَّحَ أَوْ كَبَّرَ تَلَقَّاهُ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ
 يَكْتُبُونَ ثَوَابَهَا إِلَى أَنْ تَوَارَى بِالْحِجَابِ

(عد . قط . هب . عن عائشة)

RE. 386/3 (*Mâ min abdin asbaha sàimen illâ fütihat lehû ebvâbü's-semâ', ve sebbehât a'dàühû, ve'stağfera lehû ehlü's- semâi'd-dünyâ ilâ en tevârâ bi'l-hicâb*)“Bir kul oruçlu olarak sabahlarsa, kendisine göğün kapıları açılır, azaları tesbih eder, en yakın semânın ehli onun için istiğfar eder; akşama kadar...”

(Fein sallâ rek'aten ev rek'ateyni edâet lehü's-semâvâtü nûrâ) “Eğer bir rekât, iki rekât bir namaz kılsa, o namaz gökleri nurlandırır. (*Ve kulne ezvâcühû mine'l-hürî'l-în*) Cennetteki hurilerden zevceleri derler ki:

(*Allâhümma'kbidhu ileynâ fekadi'staknâ ilâ rü'yetihî*) ‘Yâ Rabbi, bu efendimize biz çabuk kavuşalım! Onu görmeye iştihakımız arttı, muhabbetimiz ziyade oldu.’ derler.”

(*Ve in hellele ev sebbeha ev kebbera, telkàhu seb'ûne elfe melekin yektübûne sevâbehâ ilâ en tevârâ bi'l-hicâb.*) “Eğer tehlil ve tesbih ederse veya tekbir getirirse, yetmiş bin melek onu karşılar ve akşama kadar onun sevabını yazar.”

Oruç çok muazzam bir ibadettir, sevabı çok yüksektir. Ramazan’da farzdır, Ramazan’ın farz orucunu tutacağız. Bu güzel ibadeti, Ramazan’ın dışındaki bazı zamanlarda da tutmayı, Peygamber SAS kendisi tavsiye buyurmuştur. O zamanlarda da tutalım! Çünkü Ramazan’ın dışında da tutulduğu zaman, aynı fayda yine elde ediliyor ve sevaplar kazanılıyor. Sağlık, afiyet de kazanılıyor.

Peygamber Efendimiz, Ramazan’ın dışında ne zamanlar oruç tutardı?.. Haftada; pazartesi, perşembe günleri oruç tutardı. Ayda; her ayın başında, ortasında, sonunda tutardı. Ayın ortasındaki 13, 14, 15. günleri *eyyâm-ı bîyz* orucunu tutardı. Şevval’in altı gün orucunu tavsiye ederdi. Zilhicce’nin on gününde orucu tavsiye ederdi. Arafe Günü’nde, yâni Kurban Bayramı arafesinde oruç tutmanın, geçmiş senenin ve gelecek senenin günahlarına kefaret olduğunu, vaazlarda kaç defa söyledim. Onları tutardı, tavsiye buyururdu. Muharrem’in orucunu tavsiye buyururdu, tutardı kendisi. Receb’de, Şa’ban’da çok oruç tutardı.

Demek ki, Ramazan orucu farz ama, öteki oruçlar da sevap kazanmak için birer fırsat. Sık sık onları hatırlayın ve tutun aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler!.. Çünkü bizim bu zamanda, az yemekten halsiz, bîtab düşüp de hasta olmak gibi bir durum yok... Aksine, çok yemekten çeşitli hastalıklara uğramak durumu var. Oruç bizler için, çok çok daha önemli bir ibadet.

Oruç tutanın ruhu incelir, kalbi nurlanır, sevabı çok olur. Bu nafîle oruçları, söylediğim vech ile tutun!.. Ramazanlara da Cenâb-ı Hak sağlık ve âfiyetle eriştirsın... Nice nice Ramazanlara eriştirsın, nice nice bayramlara eriştirsın... Güzel güzel ibadetleri yapmayı, sizlere bizlere nasib eylesin...

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llâhi ve berekâtühû!..

Prof. Dr. Mahmud Es'ad COŞAN

25. 07. 2000 - AVUSTRALYA

[Bütün TEFSİR DERSLERİ'ne PDF olarak ulaşmak için tıklayınız.](#)

SERVER
Kürsü